

I LOVE YOU, MY MARIE

SCRISORILE LUI BARBU ȘTIRBEY
CĂTRE REGINA MARIA

Traducere din franceză
de Carmen Dobre

Ediție îngrijită,
note, comentarii și dosar iconografic
de Cătălin Strat

CORINT
BOOKS

Scrisorile unei iubiri de două ori clandestine

În aproape toate scrisorile pe care i le-a trimis reginei Maria între 1909 și 1937, Barbu Știrbey a strecurat, întrerupând uneori chiar mersul frazelor, câteva secvențe de litere aparent lipsite de sens: *ily*, *ilymm*, *ilymmily*, *mmily*. Scrise când cu majuscule, când cu minuscule, când însoțite de punct după fiecare literă, când fără niciun semn de punctuație, ele vin de la „*I love you, my Marie*“.

Aceste scrisori sunt de multă vreme cunoscute de câțiva istorici și chiar de unii publiciști mai curioși care le-au mai amintit din când în când în presa de mare tiraj. Marele public nu a ajuns însă niciodată la ele. Scriitoarea americană Hannah Pakula le-a citit încă din 1982, când, bucurându-se de privilegiul de a intra în arhivele românești, și-a făcut documentarea pentru încă cea mai bună biografie a reginei Maria, *Ultima romantică*. Hannah Pakula este și prima cercetătoare care semnează pe foile în care se ține evidența celor care studiază documentele din arhivă. Pe aceleași foi de folosință apar, mult mai târziu, numele altor cercetători. Însă ceva trebuie să-i fi discutat să le publice într-un volum. Să fi fost precauția că „adevărul istoric“ relevat de aceste scrisori este trunchiat de faptul că nu s-au păstrat toate? Să își fi dat seama că efortul considerabil de a le traduce din franceză și de a le adnota e prea mare,

iar beneficiul prea mic? Să fi fost subiectul, pe care îl considerau prea frivol pentru o cercetare serioasă?

Subiectul, redus la esență, este simplu prin însăși umanitatea lui: un bărbat matur și căsătorit îi scrie scrisori de dragoste unei femei care nu este soția sa. Expus întrucâtva mai amănunțit, datorită protagoniștilor, subiectul devine interesant, chiar senzational: un bărbat matur și căsătorit, o persoană publică, efigia desăvârșită a aristocratului și a tatălui de familie, poartă o corespondență bine camuflată cu o femeie frumoasă, aflată doar cu treaptă mai sus pe scara socială, ea însăși o efigie, pe care ea însăși a construit-o, efigia prințesei și apoi a reginei devotate familiei și patriei sale. Simplu sau sofisticat pentru istorici, subiectul este irezistibil pentru cei care au cunoscut farmecul discret al adulterului, fiindcă, urmărind firul unei povești de dragoste, fie și într-o formă epistolară, e cu neputință să nu te închipui ori să nu te recunoști într-unul din personaje. Și, în sfârșit, făcându-le și istoricilor o concesie, subiectul e interesant fiindcă, în afară de a alcătui un interesant tablou istoric, scrisorile confirmă ceea ce printre contemporani, mai ales cei din clasele de sus, se știa prea bine, iar în textele lăsate de diariști și de memorialiști se spunea cu jumătate de gură. Tot ce s-a notat, adesea cu un surâs în colțul gurii, și tot ce s-a insinuat în ziare în anii 1920 ar rămâne cleveteli de salon sau polițe plătite peste ani de niște martori răuvoitori. Cu aceste scrisori ne apropiem însă de adevăr, relația dintre Barbu Știrbey și regina Maria nu mai poate fi tăgăduită. Scrisorile sunt proba materială.

Scrisorile reproduse în volumul de față datează din perioada 1909–1937 și se păstrează la Arhivele Naționale, în fondul Regina Maria, Corespondență, Diverse, dosarele V 5191–V 5300. Cu siguranță au fost mai multe, iar unele trebuie să fi dispărut, cine știe cum. Par însă a fi fost așternute pe hârtie în aceeași zi,

cu aceeași pasiune și cu aceeași dorință care, la îndrăgostiți, e întreținută de voluptatea pură a scrisului. Corespondența face parte din farmecul discret al adulterului, ba chiar e forma cea mai intensă prin care acesta se consumă. Iar scrisorile lui Barbu Știrbey către regina Maria sunt ca toate scrisorile de dragoste din toate timpurile și de pretutindeni. Dacă străpungem camuflajul cvasiceremonios impus de protocolul comunicării cu o regină, descoperim tipul ideal al corespondentului îndrăgostit care așteaptă cu nerăbdare un răspuns și care e întruna îngrijorat că mesajele sale nu ajung la destinație sau întârzie prea mult, că unora li se pierde urma, deși ține o evidență a lor, că altora nu li se răspunde deloc. Corespondentul, care nu uită niciodată că îi scrie unui cap încoronat, mai este chinuit și de bănuiala că niște cititori nepoștiți de la cenzură deschid plicurile. Câteodată e supărat că mesagerii, chiar dacă sunt recrutați dintre persoanele de mare încredere, sunt indolenți și le uită cu săptămânile prin sertarele vreunei legații.

Uneori scrisorile sunt încărcate de tristețe, de deznădejde și de dezamăgire, alteori sunt exaltate și optimiste. Uneori, sunt elaborate până la a deveni mici fragmente de proză, alteori sunt grăbite și precise, redactate în grabă într-un compartiment al Orient-Expressului sau în apartamentul vreunui hotel parizian. Intră și nu intră într-o tipologie ideală a scrisorilor de dragoste. Nu întotdeauna sunt pe măsura așteptărilor unui cititor avid de detalii sau amator de măiestrie literară, însă nu trebuie să uităm că, în acele vremuri, oamenii redactau multe scrisori, fie din obligație, fie din pură plăcere, trebuind să își împartă timpul și sentimentele cu cât mai mulți destinatari. Și că nu toți erau stiliști înnăscuți și stăpâni pe convențiile și pe rigorile artei de a corespunda. Oricât de mult s-ar apropia ori s-a depărta de canon, nu trebuie uitat că aceste scrisori sunt scrise de un personaj care are o biografie prea puțin cunoscută și prea mult romanțată.

*Un personagiu pe care îl găsești în toate,
dar pe care nu îl întâlnești nicăieri*

Cine va dori să alcătuiască o biografie a „temeinicului amant al reginei Maria“ urmând metoda tradițională, care e interesată de demnități, de fapte de arme sau de izbânzi politice, va avea mult de muncă. Barbu Știrbey a avut viața discretă și îndestulată a unui om din clasa lui. Fiind deja foarte bogat, nu s-a străduit să se îmbogățească și mai mult ca să simtă gustul averii și să o etaleze. Fiind deja nepot de domn, nu a avut nevoie de un salt pe scara socială care să îl propulseze, în văzul lumii, în înalta aristocrație. Neîndeplinind pe timp îndelungat funcții mari, urmele sale în documentele publice sunt puține. Așadar, nefiind repede la îndemână nici destule surse și nici destule fapte de povestit, rămâne soluția alcătuirii unui portret în mozaic, din piese adunate din memorii, jurnale și din gazete. Există o încercare de biografie, și anume cartea unui profesor de liceu de la Buftea, Constantin Constantinescu, *Prințul Barbu Alexandru Știrbey în istorie*, apărută în 1998 la București, reeditată de curând, dar, în afară de meritul de a fi prima și singura carte dedicată lui Barbu Știrbey, e destul de săracă în amănunte.

Barbu Alexandru Știrbey era nepot de domn și de aceea i se spunea prinț. În unele genealogii este numit, cu temei, și Bibescu. Bunicul, Barbu Dimitrie, născut Bibescu, în 1799, la Craiova, a fost înfiat în 1811 de marele-vornic Barbu Constantin Știrbei (care îi era unchi și naș), lucru obișnuit în familiile boierești însemnate când numele era în pericol să se stingă. Marele-vornic i-a lăsat fiului său adoptiv trei moșii în Oltenia și numele, Știrbei, nume vechi, care apare în documentele de pe timpul lui Mihai Viteazul. Prin comparație, pe la 1700,

Bibestii erau doar niște mici boieri gorjeni, abia dacă se puteau numi boieri, spune Nicolae Iorga, dar, către sfârșitul secolului al XVIII-lea, urcaseră în rang și își sporiseră averea destul cât să intre în politica mare. În 1821, Barbu Dimitrie Știrbei s-a căsătorit cu Elisabeta (Safta) Cantacuzino-Pașcanu, nepoata marelui-ban Grigore Brâncoveanu (1770–1832), descendent al lui Constantin Brâncoveanu, cel tăiat de turci, și, printr-un complicat șir de alianțe matrimoniale, un descendent al dinastiei Basarabilor. Din zestrea adusă de Safta făcea parte moșia Buftea-Bucoveni, centrul averii familiei Știrbei până în 1948.

Înainte de a ajunge domn, Barbu Dimitrie Știrbei a ocupat diverse funcții în isprăvnicile Țării Românești, fiindcă fusese trimis la Paris să studieze științele și administrația. În 1849, la un an după ce pe fratele său Gheorghe Bibescu revoluționarii îl siliseră să abdice, a fost ales domn pe șapte ani. A domnit în perioadele iulie 1849–octombrie 1853 și octombrie 1854–iunie 1856. Părăsind tronul, a părăsit și țara și a trăit în străinătate, când la Paris, când la Nisa, când la Geneva.

Dintre cei nouă copii ai lui Barbu Dimitrie Știrbei, unul a fost Alexandru, născut la București în 1837. În 1853, din cauza ocupației ruse, Alexandru a ajuns în Franța, unde a rămas să studieze arta militară la Saint-Cyr. S-a întors în țară abia în 1859, după ce dobândise un grad de ofițer în armata franceză, dar în timpul domniei lui Cuza nu a făcut politică. Sub Carol I a fost deputat din partea conservatorilor junimiști în mai multe legislaturi și a ajuns și ministrul Lucrărilor Publice și al Internelor. A mai fost pentru foarte scurtă vreme titularul Finanțelor în 1891. Cât n-a făcut politică, s-a ocupat de averea familiei, care a sporit și cu zestrea Mariei Ghika-Comănești (1851–1885): vînăria de la Dărmănești și moșiile de la Brusturoasa și de la Mândrești. Alexandru Știrbey, care, în 1869, la moartea lui

Vodă Știrbei, a preluat domeniul de la Buftea, a construit acolo, în 1864, palatul, iar în 1870 o fabrică de conserve. Alexandru Știrbey a avut opt copii: doi băieți, Barbu și George, și șase fete, Eliza, Elena, Zoe, Maria, Adina și Ioana. Maria Ghika-Comănești a murit la nașterea Ioanei, iar Alexandru a i-a supraviețuit până în 1895, când, căzând pe neașteptate bolnav, a murit la reședința sa din București pe 1/13 martie.

George Știrbey, fratele lui Barbu, s-a distins prin a fi un conservator lipsit de talent și de viziune politică. Deputat de Dolj, a fost germanofil, partizan al lui Lupu Kostaki și al lui Marghiloman, și i-a mâniat pe cei care se refugiaseră la Iași cu un discurs ținut la Craiova, în vara lui 1917, în care se arăta de partea Puterilor Centrale și împotriva dinastiei. Tifosul l-a răpus însă în același an, iar astfel n-a mai trebuit să poarte stigmatul pe care l-au purtat germanofiliile români după 1918.

Eliza Știrbey s-a căsătorit în 1890, mai mult la insistențele lui Alexandru Știrbey, cu conservatorul Alexandru Marghiloman, viitor prim-ministru, omul care, semnând pacea cu Puterile Centrale, își va ruina cariera politică în timpul Primului Război Mondial, dovedindu-se un perdant. Eliza a divorțat de Marghiloman, care „nu avea vederi prea vaste“, în 1905, iar în 1907 a devenit soția lui Ionel Brătianu, tot prim-ministru, pe care l-a iubit și l-a sprijinit, fiindcă acesta se dovedise un învingător și în alcovuri, și în politică.

Zoe s-a căsătorit cu diplomatul George Crețeanu și a murit de tânără, lăsându-i orfani pe gemenii Alexandru și George. Maria s-a căsătorit cu inginerul și istoricul de artă Gheorghe Balș. Adina s-a căsătorit cu generalul George Moruzi, ofițer de cavalerie. Ioana s-a căsătorit cu generalul Radu R. Rosetti, fiul istoricului Radu Rosetti, autorul unor studii fanteziste despre răzeși și al unor interesante memorii-frescă. Ioana a avut soarta

mamei sale, murind la scurt timp după nașterea ficei sale Safta. Elena, căsătorită cu Eduard von Reineck, nepotul unui baron de Reineck stabilit în Grecia în timpul războiului de independență, a murit foarte de tânără, chiar în anul căsătoriei, și a fost înmormântată în capela de la Buftea a familiei Știrbei.

Barbu Alexandru Știrbey s-a născut la Buftea, pe 4 noiembrie 1872 și tot acolo a crescut până la vârsta la care a fost trimis la Paris să urmeze cursurile Liceului Louis-le-Grand. Apoi, tot la Paris, a studiat dreptul. Potrivit lui Constantin Constantinescu, care citează *Monitorul Oastei* din 13 decembrie 1893, după încheierea studiilor s-a întors în țară pentru a-și îndeplini serviciul militar, fiind înaintat, pe 1 decembrie 1893, la gradul de sublocotenent de rezervă. În 1893 mai apare în documentele de personal ale ministerului de externe ca atașat supranumerar (fără leafă) al legației de la Paris, iar în 1894 ca atașat. Ca mulți dintre fiii aristocraților români, Barbu Știrbey hotărâse ori fusese îndemnat să urmeze o carieră în diplomatie, însă moartea neașteptată a lui Alexandru Știrbey, în primăvara lui 1895, trebuie să îi fi dat peste cap planurile și să-l fi făcut să se întoarcă în țară ca să se ocupe de averea familiei și de frații săi mai mici.

Moartea tatălui e și motivul pentru care căsătoria sa cu Nadeja Bibescu, verișoara sa de gradul al doilea, a fost amânată până în iulie 1895 (fusesse anunțată încă de pe 9 decembrie 1894 de ziarul *Le Matin*) și a avut loc fără strălucirea care li s-ar fi convenit celor doi tineri datorită averii și ascendenței lor prinziere. Totuși ziarele mondene consemnează această căsătorie.

Mai întâi, căsătoria civilă, remarcată de ediția europeană din 24 iulie 1895 a ziarului *The New York Herald*: „Sâmbăta trecută, la trei după-amiaza, a avut loc, la primăria din Geneva căsătoria domnișoarei Nadeja Bibescu, fiica prințului George

Bibescu și a prințesei Valentina, născută contesă de Caraman-Chimay, cu prințul Barbu Știrbey. Mirele, atașat la legația română din Paris, este fiul regretatului prinț Alexandru Știrbey, fost elev al Școlii de la Saint-Cyr, de mai multe ori ministru al regelui Carol și fiul domnitorului Barbu Știrbei.

La șapte și jumătate seara, patruzeci de membri aparținând celor două familii, veniți de la Sankt-Petersburg și din România, de la Viena, de la Paris și de la Évian, s-au reunit în frumoasa vilă La Rochefoucauld de pe malul lacului Geneva, unde locuiesc prințul și prințesa Bibescu.

Din cauza morții recente a prințului Alexandru Știrbey, nu a fost trimisă nicio invitație.

Căsătoria a păstrat astfel un caracter strict intim. Membrii prezenți au fost: contesa Odon de Montesquiou, născută prințesă Bibescu, și copiii ei, prințesa Brâncoveanu și copiii ei, prințesa Elena Bibescu și copiii ei, prințul și prințesa Dimitrie Știrbey, cu domnișoara Martha, fiica lor; domnișoarele Elena și Ioana Știrbey, domnul Știrbey, surorile și fratele mirelui; baronul Gräef, unchiul prințesei Valentina Bibescu; domnul Alexandru Filipescu, prințesa Maria Cuza, născută Moruzi; domnul Ghermani, secretar de stat-major al regelui Carol al României; prințesa Alexandrina Ghika și cei doi fii ai săi, contele de Montgelas, secretar de ambasadă; domnul Spiridon Bibescu, secretar de legație; domnișoara Vlassoff, fiica prințesei Valentina Bibescu, și mezinul familiei, George-Valentin Bibescu.“

Căsătoria religioasă a avut loc duminică, 21 iulie 1895, la biserica rusă din Geneva. Ceremonia a fost intimă, fără fast, cum scrie și *Le Temps* pe 24 iulie 1895: „Duminica trecută, la biserica rusă din Geneva, a fost oficiată căsătoria domnișoarei Nadeja Bibescu, fiica prințului și a prințesei George Bibescu, cu prințul Știrbey. Din cauză că cele două familii sunt încă în

doliu, această căsătorie a avut loc în cea mai strictă intimitate. Printre rude se aflau prințesa Brâncoveanu și copiii săi, contesa de Montesquiou, prințesa Alexandru Bibescu, prințesa Ghika. Domnul Mézières, prietenul apropiat al prințului George Bibescu, a venit de la Évian pentru a asista la ceremonie.“

Cele două notițe mondene arată clar și concis relațiile de rudenie dintre Barbu Știrbey și Nadeja Bibescu, care erau veri de gradul al doilea. Mai ilustrează cel puțin un fenomen, cel al năzuinței boierilor români de a intra în clubul aristocrației europene. Aflată la crepuscul, la sfârșitul secolului al XIX-lea, trăindu-și ultimele clipe de splendoare în plină *Belle Époque*, nobilimea europeană era dispusă, cu rezerve, să-i accepte în rândul său pe exoticii și bogații aristocrați orientali care, cu două sute de ani înainte, reluând observația lui N. Iorga, abia se puteau numi boieri. Câțiva dintre Bibești se integraseră cumva în societatea occidentală, absolvind școli de ofițeri și luptând pentru Franța, dar în 1895 ecurile imensului scandal stârnit în rândurile aristocrației de căsătoria lui George Bibescu cu Valentina de Riquet de Caraman-Chimay, pretinsă urmașă a lui Napoleon Bonaparte și soția prințului Paul de Bauffremont, încă nu se stinseseră. Pentru cei câțiva boieri valahi, intrarea în societatea aristocratică occidentală era doar în parte o reușită. Alt fenomen, dacă acceptăm prezumția că această căsătorie din vara lui 1895 a fost mai degrabă o alianță în interiorul grupului, este păstrarea în familie a averii, a puterii și a statutului social.

Nadeja, fica lui George Bibescu, fiul lui Gheorghe Bibescu, domnul dat jos din scaun în 1849, și a Valentinei de Riquet de Caraman-Chimay, era născută pe 16 august 1876, la Loschwitz, în ducatul de Saxa-Altenburg, și crescută în limba germană, pe care a întrebuințat-o în scrierile sale literare și, cu siguranță, și în viața de zi cu zi. Nadeja i-a dăruit lui Barbu patru fete:

Maria (1896–1990), Nadeja (1897–1994), Eliza (1898–1987) și Ecaterina (1902–1946). Ele însă au fost educate de institutori români, iar Maria l-a impresionat cu ascuțimea ei intelectuală pe N. Iorga, care, după cum umblau zvonurile, și-ar fi dorit-o ca noră. Fotografiele păstrate la Arhivele Naționale în fondul Știrbey, care îi sunt atribuite în mare parte Nadejei, le înfățișează pe fete petrecându-și după-amiezile în parcul domeniului de la Buftea, decorul perfect pentru regii elaborate în care toate patru apar costumate în nimfe. Maria, Eliza și Ecaterina seamănă izbitor de mult cu tatăl lor, doar Nadeja cea tânără are trăsăturile speciale ale mamei. Toate radiază de fericire în paradisul lor bogat și confortabil, în care tatăl este idealul masculin. În afară de Maria, căsătorită Costinescu-Tătăranu, celelalte au divorțat și s-au recăsătorit, însă de fiecare dată cu bărbați bine situați pe scara socială. Ecaterina, prima dată cu colonelul Nicolae Arion, funcționar în ministerul de externe, dar căsătoria a fost anulată din motive destul de neclare. A doua oară cu diplomatul Dinu Hiott și a treia oară cu diplomatul Grigore Niculescu-Buzești. Nadeja cea tânără, prima dată cu Atta Constantinescu, apoi cu Șerban Flondor. Eliza, prima dată, cu Edwin Boxshall, fiul unui consul britanic, a doua oară, după divorțul de Boxshall, care confirmă o ruptură produsă încă din anii 1930 (la care face o aluzie însuși Știrbey în 1937), cu Alexandru Cretzianu, vărul ei primar.

Soții Știrbey au locuit mai tot timpul la reședința de la Buftea, pe care Nadeja, care nu suferea nici clima, nici agitația capitalei, o prefera palatului din București. Domeniul de la Buftea, cu piesa lui centrală, castelul construit în 1864 în stilul unui *chalet* elvețian, a devenit încetul cu încetul un paradis peisagistic comparabil cu parcurile occidentale amenajate în stil romantic, însă nu cu totul izolat de evenimentele mondene.

În aprilie 1909, a fost locul ideal pentru serbarea câmpenească pe care familia Știrbey a organizat-o în cinstea prințului moștenitor al Germaniei, Wilhelm, aflat în vizită în România cu ocazia sărbătoririi lui Carol I, care împlinea 70 de ani. Pentru Nadeja, care, de când se stabilise în România, se dedicase cu totul casei sale, înfrumusețând locul cu pergole de trandafiri și străduindu-se să aclimatizeze în sere plante exotice, serbarea a fost un triumf, fiindcă ziarele au laudat-o pentru ospitalitatea sa. Principesa Maria cunoștea însă domeniul din afara Bucureștiului, pe care îl și descrie mai târziu în memoriile sale, iar scrisoarea pe care Barbu Știrbey i-o trimite pe 26 martie 1909, a doua zi după fusesse acolo, arată că aceasta mergea destul de des la Buftea, atrasă cel puțin de flori, de pădure și de cai.

De altfel, la Buftea s-a și refugiat odată cu intrarea României în războiul împotriva Puterilor Centrale. Reginei și copiilor săi le-a fost pus la dispoziție castelul, iar familia Știrbey, trebuind să îl golească, s-a mutat într-o casă mai veche și mai mică de pe domeniu. Pe 14 august 1916, Nadeja notează în jurnalul său acest eveniment pe care, în adâncurile ființei sale, trebuie să îl fi resimțit ca pe o uzurpare comparabilă cu uzurparea soțului: „o noapte albă și lungă care s-a scurs trist, amintindu-mi de numeroșii ani de fericire încărcăți de atâtea întâmplări, de atâtea bucurii trăite în această casă veche și dragă pe care o iubesc ca pe o prietenă, ca pe o ființă vie, când scoteam mobilele și draperiile, mi s-a părut că pereții se încruntă la noi văzând cum îi despuem“.

În tinerețe, după întoarcerea în România, Barbu Știrbey a făcut puțină politică alături de conservatori, de care însă nu se simțea legat. Avea idei moderne despre agricultură și despre industrie și, fără a fi un militant de tribună, deși se alesese și el deputat la un moment dat, avea și idei democratice. „Meditațiile

lui încete, greoaie dar pline de luciditate și de finețe, îl aduseseră repede la concluzia că în vremurile noastre omenirea evoluează spre democrație, iar dibăcia sa îi arătase că era mai cuminte și mai prevăzător să nu te împotrivești atotputerniciei unui asemenea curent“, conchide I.G. Duca (membru de seamă al Partidului Național Liberal, iar în tinerețe un *protégé* al lui Ion I.C. Brătianu) în memoriile sale, după ce îi face un rafinat portret.

Constantin Argetoianu, care e adeseori slobod la gură și nedrept cu Știrbey, își calcă pe inimă și îi laudă inteligența, adăugând că acesta ar fi ajuns departe dacă nu ar fi avut ghinionul să îi fi atras atenția principesei Maria în primăvara anului 1907, în timpul răscoalei țărănești. Anul 1907 este, în viziunea istoricilor și a unor memorialiști, momentul cel mai important al biografiei lui Știrbey, momentul care face din el personajul cu aura cea mai misterioasă din istoria României. Însă e cu neputință de crezut că proprietarul unui palat pe Calea Victoriei a dus doar o viață idilică pe domeniul său de la Buftea, că nu a frecventat întâlnirile înaltei aristocrații din România și că nu s-a întâlnit cu membrii familiei regale, și mai ales cu perechea princiară Ferdinand și Maria, care era destul de mondenă și care avea prieteni în aristocrația locală. Un *coup de foudre* e întotdeauna mai potrivit într-o poveste de dragoste. Dar să acceptăm convenția, consacrată de Hannah Pakula în *Ultima romantică*, că Știrbey a cunoscut-o pe principesă la Posada, în castelul familiei Bibescu. Aici se afla și Martha Bibescu, prietenă pe atunci cu Maria, care venise pentru câteva zile de la Sinaia, unde se plectisea. Și tot aici se afla și cumnata Marthei, Nadeja Știrbey. De fapt, această convenție se întemeiază pe o singură sursă, Ioana Văcărescu, sora Marthei și mama vitregă a Annei-Maria Callimachi, de la care aceasta preia povestea în memoriile sale, citate apoi de Hannah Pakula: „Și cum

anturajul masculin era supărător de absent, soții care veneau în vizită erau, fără îndoială, bine primiți; în primul rând, un exemplar masculin atât de atrăgător precum Barbu Știrbey... Probabil că Știrbey era deosebit de îngrijorat de starea proprietăților sale și a afacerilor industriale de dată recentă, serios vătămate de răsculați, astfel încât încântătoarea compasiune de care a dat dovadă Maria i-a mai îmbunătățit starea de spirit. A devenit repede vizibil faptul că atracția dintre ei a mers ceva mai departe. Dar, pentru că Știrbey avea reputația de soț devotat și de familist iubitor, a durat multă vreme până ce opinia publică a observat că era vorba de o dragoste care înflorea. Oricum, sentimentele și atașamentul lui au devenit în scurt timp atât de evidente, încât, fără îndoială că apropiatii și-au dat seama. Cu capul în nori, soția lui habar n-avea, din fericire.“

Cert este că, din 1907, Barbu Știrbey e tot mai departe de un destin de mare om politic, cum credea Argetoianu că i s-ar fi convenit, însă tot mai aproape de familia regală.

În iulie 1913, în timpul celui de al doilea război balcanic, este ofițer de ordonanță în suita principelui Ferdinand, pe care îl urmează în campania din Bulgaria, de unde îi scrie principesei Maria. Apoi, la începutul lui 1914, devine administrator al Domeniilor Coroanei, în locul lui Ion Kalinderu, care murise în decembrie 1913. Față de Kalinderu, mic, rotund și ridicol prin pretențiile sale de a fi și om de spirit și de litere, Știrbey era tânăr, înalt, chipeș, discret și rezervat. Avea, în 1913, reputația unui agricultor, industriaș și financiar eficient, care reușise să sporească o avere oricum fabuloasă, deși, prin 1905, spune Argetoianu, aproape că ajunsese la ruină.

S-a speculat că însuși regele Carol I, care ar fi fost la curent cu idila care se înfiripase între Știrbey și soția prințului moștenitor, l-a ales să ocupe această funcție la curte, astfel încât

întâlnirile dintre cei doi să fie ferite de indiscreții. Despre acest moment din cariera lui Știrbey vorbește I.G. Duca în memoriile sale, și astfel putem avea o imagine mai plauzibilă despre importanța legăturilor personale de la vârful puterii, unde se întâlnesc bancheri, regine-poete, scriitoare și surori care traduc din germană: „La moartea lui Kalinderu, regele Carol îl numise administrator al Domeniilor Coroanei, după îndemnul lui Seculici. Fiind un vechi om de casă al familiei Știrbey, bătrâna «*éminence grise*» nădăjduia, se vede, ca prin tânărul principe Barbu să-și păstreze influența și sub noua domnie pe care o simțea apropiată. Fapt e că la începutul domniei celei noi, Știrbey se găsea deci într-o situație precumpănitoare și oficială, bucurându-se deopotrivă de încrederea reginei și a regelui.“

Iuliu Seculici (Július Bernhard Szekulis), directorul general al societății de asigurări Dacia Română, supus austriac, evreu botezat, era vechi prieten al lui Carol, încă de la începuturile domniei acestuia în România. Fiica sa, Fanny Seculici, cunoscută în istoria literară drept Bucura Dumbravă, își începuse cariera de scriitoare sub oblăduirea reginei Elisabeta. În 1912 a publicat la Regensburg un roman cu subiect istoric, avându-l ca erou pe Tudor Vladimirescu, *Der Pandur*, apărut în același an și în România, cu o prefață de Carmen Sylva, tradus de Eliza Brătianu, sora lui Barbu Știrbey. De la Eliza Brătianu, care s-a aflat în tinerețe în anturajul literar al reginei Elisabeta, s-au păstrat niște pagini de memorii (publicate de revista *Magazin istoric* în 1992, reluate apoi într-un volum), din care reiese că regina-poetă îi cunoștea pe soții Alexandru și Maria Știrbey. Așadar, într-un fel sau altul, relația familiei Știrbey cu familia regală era mai veche.

Intrat în serviciul Coroanei, Știrbey devine o prezență importantă la curte. Pe 24 noiembrie/7 decembrie 1914, George T. Kirileanu, bibliotecarul Palatului, notează în însemnările sale

o indiscreție comisă de valetul reginei: „Lange îmi spune că administrația averii reginei Maria s-a încredințat prințului Barbu Știrbey.“ Apoi, altă însemnare, altă indiscreție: „Azi îmi spune și Filip Ionescu despre înștiințarea făcută la bancă pentru iscălitura prințului Barbu Știrbey în chestiile administrării averii reginei Maria. Era uimit de semnificarea acestui lucru.“ Kirileanu perseverează cu observațiile sale pe 24 decembrie: „Barbu Știrbey n-a rămas la masă. Regina i-a vorbit în mai multe rânduri, în chip deosebit. Am observat pe Barbu Știrbey stând singur, cu priviri în gol și cu un zâmbet inspirat, transportat...” Peste vreo lună îl bârfește cu Iorga: „Luându-ne de vorbă despre Barbu Știrbey, i-am spus că acum este factotum la Curtea Regală și că e în legătură cu finanța evreo-germană. Iorga zice că l-a văzut la masă la I. Brătianu într-o stare sufletească ciudată. A tăcut tot timpul.“ Mai mult, Kirileanu îl suspectează și de flogermanism pe Știrbey, care ar influența-o și pe regină. Pe 26 noiembrie/9 decembrie 1915, face o nouă însemnare de slugă necredincioasă: „Ieri-dimineață, la 8.20, când mergeam la Biblioteca Academiei, numai ce aud semnalul autoturismului regal. Era regina, singură, cu un lacheu lângă șofer. Cu fața gravă și cu privirea ținută înainte, ca la halucinați. Ce să fie? îmi ziceam. Azi aflu de la Stan că a fost la Bufta, din cauză că prințul Știrbey luase din greșală o doctorie arsenicală și se otrăvise. Prințesa Știrbey era la Câmpina, de unde a sosit către amiază.“ Iar în însemnarea de pe 24 decembrie 1915, Kirileanu comite felonia supremă: „Cu toată discreția, prințul Știrbey mă însărcinează să vorbesc cu dr. Marta Trancu-Rainer că regina are nevoie de o nouă operație (ca și cea din august) după Anul Nou.“

Dacă doamnele de onoare și micii slujbași mărunți ai familiei regale precum Eugeniu Buchman și George T. Kirileanu văd și notează în jurnalele lor fleacuri pe care le interpretează

cum îi duce capul, politicienii sunt obsedați de o întrebare fundamentală: ce rol joacă Știrbey la curte? Argetoianu, în memoriile care se referă la anii războiului, 1916–1917, ne uluiește cu două perspective contradictorii. Mai întâi, vede în Știrbey cureaua de transmisie prin care Brătianu își exercită influența asupra regelui Ferdinand: „Ceea ce a lipsit în timpul războiului, în anturajul imediat al familiei regale, a fost un animator, un seminebun, un iluminat, un om care, sprijinindu-se pe curajul și pe tenacitatea reginei, să scuture și să învieze pe cei ce căzuseră pradă deznădejii și se abandonaseră fatalității. În jurul familiei regale n-au fost însă, la București, ca și la Iași, decât niște blegi. Știrbey a fost un sfetnic, dar câtuși de puțin un animator, un sfetnic timorat care, în afară de instrucțiunile lui Brătianu, exercita asupra familiei regale mai mult o acțiune deprimantă, un sfetnic plin de respect pentru puterea germană și de scepticism față de nădejile aliaților.“ Apoi, aflat probabil într-o dispoziție mai bună, în pofida năravului său de a calomnia încontinuu, vede un om excepțional, care joacă alt rol: „Știrbey era fără îndoială temeinicul amant al reginei, firul galvanic însă nu trecea de la Știrbey la rege prin regină, ci—oricât de paradoxal ar părea lucrul—de la regină la rege prin Știrbey. Regina Maria nu avea nicio trecere la rege, cel puțin în ultimii 15 ani ai vieții lor conjugale, și nu-i cerea nimic de-a dreptul, de frică să nu fie refuzată, ci totdeauna prin Știrbey, care obținea ce voia de la el.

În realitate influența lui Știrbey asupra regelui Ferdinand a fost o influență directă; subjugase pe rege cum sedusese pe regină și-l ferecase mai bine decât pe dânsa, căci regele nu l-a trădat până la moarte, pe când supunerea reginei a suferit câteva eclipse. Trebuie să fie o relativă mulțumire pentru noi toți să știm că atâtea cotituri ale politicii noastre interne n-au fost

determinate prin farmecele alcovului, ci prin puterea de suges-tie a inteligenței. Căci Știrbey a fost un om de o remarcabilă inteligență și, dacă n-ar fi avut nenorocul să se amorezeze o regină de dânsul, ar fi ajuns departe. Contrar opiniei curente, legătura lui cu regina i-a făcut numai rău.“

Mult mai discret și mai echilibrat ca memorialist, dar și mai atent la rolul pe care l-a jucat Știrbey la începutul domniei lui Ferdinand și în anii războiului este I.G. Duca. Remarcă obiceiul reginei de a cultiva favoriți și favorite, precum și lipsa ei de pricepere la oameni, care îi va da de furcă inclusiv lui Știrbey, după cum vom și vedea în scrisorile din 1927: „Am văzut defilând pe la Cotroceni oameni de toate naționalitățile și de toate categoriile sociale, mari duci, ofițeri și marinari români, secretari de legații străine, miliardari americani, inofensive domnișoare, artiste compromițătoare sau doamne din înalta societate intrigante și ambițioase. Cât timp a fost numai principesă moștenitoare, pericolul nu era prea mare. De când a devenit însă regină, asemenea apucături pot lesne compromite Coroana și distruge familia.“

„Spre fericirea ei și a țării, când regele Ferdinand a urcat treptele tronului, în preajma lor se afla un om de bine“, răsuflă ușurat Duca. „Acesta avea asupra regelui, ca și asupra reginei, o influență atotputernică și, de fapt, în tot cursul crizei din care a ieșit întregirea neamului românesc, el a fost adevăratul suveran al României. Acesta a fost Barbu Știrbey. Nepot de domn, frumos, iubit de femei, elegant, plin de farmec, de o neobișnuită distincție și foarte bogat, legăturile lui Știrbey cu curtea princiară dăinuiau de pe la 1907, din vremea însângera-telor răscoale.“

Când, în timpul refugiului din Moldova, la Palat se urzea descăunarea premierului Brătianu, iar regina, care avea veleități

de independență, părea să-i susțină pe adversarii șefului liberal, Știrbey, pacificatorul, și nu seminebunul și iluminatul pe care și-l dorea Argetoianu, vine la regină cu un argument puternic: „Nu se schimbă calul în mijlocul vadului.“

Duca lămurește și felul în care a început să funcționeze duetul Știrbey–Brătianu. Știrbey l-a sprijinit pe Brătianu fiindcă, dintre toți „oamenii de guvern“ pe care îi avea România în timpul războiului, Brătianu era cel mai capabil. Deși cumnați, cei doi nu se asociaseră decât în mod natural, întreprinzând acțiuni convergente, care i-au apropiat politic doar către sfârșitul neutralității. „Abia la Iași a fost între ei o colaborare adevărată și intimă. Care să fi fost cauza? Precauție din partea lui Brătianu, bănuială, calcul? A fost și una, și alta. Brătianu simțea că Știrbey nu sta în împotriva politicii sale, ba, dimpotrivă, că i-o sprijină la Palat. [...] Și, în fine, rolul ocult al lui Știrbey îi displăcea în fond lui Brătianu, obișnuit cu luptele politice deschise și gelos să apere mecanismul constituțional în toată sinceritatea lui. Chiar dacă profita acum, nu-i convenea să încurajeze un sistem pe care conștiința sa îl reprobă, pe care, cu îndreptățit cuvânt, îl considera plin de primejdii pentru viitor. Niciodată în casa lui Știrbey Brătianu nu a întâlnit pe rege sau pe regină, iar când din întâmplare soseau fără de veste, dispărea prin fundul parcului.“

Prin Știrbey, aflăm de la Duca, regele a primit de la Brătianu sfatul să îl înlăture din fruntea guvernului pe Averescu și să îl cheme în locul lui pe Marghiloman. Când Marghiloman insistă ca regele să ratifice rușinosul tratat de pace pe care îl negociase cu Puterile Centrale, „Brătianu, prin Știrbey, făcea tot ce îi sta în putință ca regele să tot amâne această ratificare“. Brătianu și Știrbey au fost și artizanii viitoarei reforme agrare, fiindcă datorită lor Ferdinand a rostit discursul din 23 aprilie 1917

de la Răcăciuni în care îi înflăcăra pe soldații-țărani promițându-le pământ. Iar discursul fusese redactat în grabă de Știrbey, care va fi el însuși una dintre victimele reformei agrare, pierzând numai la Buftea 660 de hectare de moșie.

Acestea sunt faptele mari ale lui Știrbey din timpul războiului după care se dau în vânt cei care privilegiază istoria politică. Altfel, familia Știrbey s-a refugiat la rândul său la Iași, părăsind, în toamna lui 1916, domeniul de la Buftea, care, golit de bunuri, rămăsese la dispoziția generalului Prezan și a statului său major. Spre deosebire de multă lume, fiindcă mai degrabă se arătase sceptic în privința mersului campaniei românești, ajutat așadar și de fatalismul său, Barbu Știrbey avusese prevederea (critică, firește, de Argetoianu) de a cumpăra o locuință confortabilă în Copou, în care familia sa nu a trebuit să stea înghesuită cum a stat puhoiul de lume bună fugită de la București. Din vara lui 1918, Știrbey și familia sa au fost în preajma familiei regale și la Bicăz, unde Maria, ajungând să deteste Iașiul, se instalase într-o casă care aparținea Domeniilor Coroanei. Din frânturile din jurnalul reginei, din fotografii și din scrisorile pe care i le scrie mai târziu reginei, aflăm că, printre alte obligații, în timpul războiului și în prima parte a anului 1919 Știrbey lucrează cu membrii misiunii militare franceze, inclusiv cu medicii francezi, se împrietenește cu americani din Crucea Roșie și din agenția care distribuia ajutoare umanitare în sud-estul Europei. E activ cu discreție, consolidând relații mai vechi sau construind altele noi, care se vor dovedi utile în viitor.

Pe 18 noiembrie/1 decembrie 1918, Știrbey, în uniformă de locotenent-colonel (va fi înaintat la gradul de colonel în rezervă printr-un înalt decret al regelui de pe 28 noiembrie 1918), este răsplătit la nivel simbolic pentru serviciile sale. Venind

imediat după rege și după regină, face parte din procesiunea de militari români, francezi și englezi care înaintează triumfător pe Calea Victoriei către statuia lui Mihai Viteazul din fața Universității. E o prezență ostentativă, chiar de prisos—o spune I.G. Duca—, care nu a scapă fără a fi comentată răuvoitor de opinia publică, în pofida serviciilor pe care Știrbey le adusese țării.

După acest moment de triumf, la București începe agitația politicianilor, care caută să-l dărâme pe Ionel Brătianu din scaunul de prim-ministru în care tocmai se instalase pe 29 noiembrie 1918. În străinătate, Take Ionescu, care luase pe cont propriu tratativele cu sârbii, pentru împărțirea Banatului, îi face Sfînxului atmosferă negativă. Știrbey intră din nou în penumbră. Trebuie să se reinstaleze la Buftea, să pună în ordine afacerile personale și pe cele de la curte, pe care le găsește în mare dezordine. Are timp, seara târziu, să o viziteze pe regină. Și regina este bucuroasă să îi facă o vizită la Buftea pe 1/14 ianuarie 1919, unde o găsește pe Nadeja „veselă, bucuroasă, vorbăreată“, iar pe Barbu, „dragul de el, stăpânit, calm, prevenitor“. Scrisorile din primăvara lui 1919 îi sunt trimise de la Buftea reginei.

Pe 16 iunie 1919, regina face o însemnare interesantă în jurnalul său: „La dejun i-am avut pe Mișu și pe Rosenthal. După-amiază am primit un mare șoc. Barbu m-a anunțat că, din cauza persecuțiilor politice, el l-a rugat pe Nando să-i dea trei luni de concediu, pentru ca, în criza care vine, Nando să nu fie acuzat că este sub influența lui. Ca lucrurile să fie plauzibile, va pleca cu Ileana și o va instala la La Bourboule. Aceasta este, desigur, o mare ușurare, dar plecarea lui este sub toate aspectele foarte neplăcută pentru mine. Este ca și cum mi-aș tăia mâna dreaptă, în afară de aceasta, el este cel mai bun prieten

al meu și face toată munca lui Nando, ține casa în picioare—în fapt, pentru mine plecarea lui este aproape un dezastru. Va fi mult mai greu să veghez asupra lui Nando dacă el nu este aici.“ În seara de 22 iunie, Știrbey este la Cotroceni: „Barbu a venit spre seară să-și ia rămas-bun și să facă unele aranjamente de ultimă oră. El a căutat pe cât se poate să pună totul la punct, ca noi să avem cât mai puțină bătaie de cap în lipsa lui. Despărțirea a fost foarte grea, întrucât 12 ani el a fost însoțitorul meu credincios. După cină, Panaitescu cu povestirea mea *Why?*“

Pe 5 iulie, la Montreux, venind de la Paris și îndreptându-se spre Roma, Știrbey se vede cu Louis Basset, fostul secretar particular al regelui Carol I, secretarul particular al regelui Ferdinand și administratorul Casei Regale, plecat din România din august 1917. Îi transmite lui Basset rugămintea reginei de a reveni în România și îi oferă o explicație pentru plecarea sa din țară: „Prințul Știrbey și-a motivat plecarea sa din București prin faptul că relațiile sale de rudenie cu ministrul Brătianu ar îngreuna formarea unui cabinet de coaliție, de care e nevoie în acest moment. Probabil au mai fost și alte cauze, despre care nu mi-a vorbit, dar pe care le bănuiesc și care au contribuit la plecarea sa precipitată.“ Cauzele pe care le bănuia Basset s-ar putea să fi fost chiar cele pe care Argetoianu le arată pe față în memoriile sale, și anume că prințul Știrbey, rănit în amorul propriu, a preferat să se retragă din fața favoritului din acel moment al reginei, canadianul Joseph Boyle. Dintr-o scrisoare pe care i-a trimis-o regelui pe 4 noiembrie 1919 reiese și faptul că, înainte de plecarea în străinătate, Știrbey își depusese demisia, fără ca regele să ia o decizie, deși deja trecuseră cinci luni de atunci. Mai degrabă pare că este vorba de o neînțelegere între el și regină, și nu de una dintre el și rege, sau de un aranjament care, dintr-un motiv oarecare, nu mai poate fi respectat,

dacă citim cu atenție scrisoarea pe care i-o trimisese acesteia pe 30 iulie 1919, în care îi mărturisea că este gata să se întoarcă în țară dacă primește un ordin formal de la regină. Reginei îi scrisese din străinătate de mai multe ori pe timpul verii, dându-i amănunte despre cura principesei Ileana și despre tratativele pe care le poartă în Italia pentru a aranja căsătoria principesei Elisabeta cu prințul de Udine. Pe 4 noiembrie 1919, Știrbey și regina se întâlnesc la Lausanne. Se întorc în țară cu același tren. Chiar de ziua lui Știrbey, pe 17 noiembrie 1919, după ce se văd dimineața la Cotroceni, regina notează în jurnal că trebuie să accepte plecarea lui din serviciul Casei Regale, care le este impusă și care, pentru ea și pentru rege, este o mare pierdere. Pe 20 noiembrie are loc o întrevedere în trei, regina, regele și Știrbey: „Am avut o discuție lungă, emoționantă, tristă, pentru că ne-am hotărât să facem față plecării lui din casa noastră. L-am chemat pe Nando și împreună am făcut față acestui *douloureux* pas pe care a trebuit să îl facem.“ Urmează un imens elogiu, apoteotic, evidențiind devotamentul, modestia și dezinteresul lui Știrbey. În următorii ani, în jurnalul reginei nu mai apar însemnări de o asemenea intensitate. Din când în când, câteva rânduri despre Barbu, care o vizitează după-amiaza, dar niciodată o însemnare precum cea din 5/18 februarie 1919: „Barbu, la ceai, am pregătit singuri niște excelente cești de ciocolată, din cea rămasă de la Anderson.“

Anii 1920 sunt anii maturității depline din cariera și din viața lui Barbu Știrbey. Își mărită fetele, are primii nepoți. Își cumpără o casă la Brașov, pe care o reconstruiește cu ajutorul unor antreprenori și arhitecți italieni. Trece și prin multe încercări în familie: căsătoriile ratate ale fetelor, moartea Marthei Blome, verișoara sa, boala tot mai chinuitoare a Nadejei. În viața publică, devine unul dintre industriașii și financiarii

importanți ai României, intrând în consiliile de administrație ale unor bănci și întreprinderi importante precum Banca Generală Română, societatea petrolieră Steaua Română, Societatea pentru Industria Textilă București, Banca de Credit Român, societatea de asigurare Dacia, societatea Reșița, care, preluată de la fosta stăpânire maghiară, este cu deosebire importantă pentru căile ferate și pentru înzestrarea armatei.

Călătorește mult în străinătate cu afaceri, încercând să obțină împrumuturi pentru România de la mari instituții financiare. Intră în Academia Română, ca membru de onoare, fiindcă este executorul testamentar al bancherului Jacques Menachem Elias. Este și reprezentantul reginei Maria a Iugoslaviei în chestiunea moștenirii lăsate de regele Ferdinand și descoperă cât de lacomă este fiica cea mare a regelui, Elisabeta. Nu face politică de partid, dar este în continuare bine informat și ține legătura cu șefii de partide, inclusiv cu odiosul Argetoianu, care nu va ezita să intre în efemerul guvern Știrbey din vara lui 1927.

El, omul din umbră, e acum o persoană mai publică decât și-ar fi dorit. Intră în moara gazetelor, mai ales a ziarului *Epoca*, creat parcă special de Grigore Filipescu pentru a-l măcina în fiecare număr. Pe 13 ianuarie 1926, ziarul *Cuvântul*, preia discursul pe care Filipescu îl rostește anunțând relansarea pe 1 februarie a „valorosului ziar de luptă *Epoca*”: „Sferele înalte mă învinuiesc de nebunie pentru că am avut îndrăzneala să denunț pe acel personagiu odios pe care îl găsești în toate, dar pe care nu îl întâlnești nicăieri; pe care se sprijină exclusiv un partid politic fără a-l expune la vreo răspundere, acest personaj poartă numele Barbu Știrbey. [...] Trebuie să se știe de la un capăt la altul al țării că Barbu Știrbey este autorul moral al tuturor relelor ce s-au abătut asupra Coroanei și prețul cu care fiecare cetățean român plătește serviciile clandestine și influența

ocultă puse de Barbu Știrbey la dispoziția partidului liberal. [...] Țin să se știe de pe acum că *Epoca* nu va ataca Coroana; în schimb, pe șapte coloane, în fiecare pagină, ea va lovi în Barbu Știrbey.“

Dacă ziarele românești nu îndrăznesc să treacă dincolo de aluzii, mulțumindu-se, precum *Curentul* lui Pamfil Șeicaru, să critice vinurile Știrbey, inferioare și acre, presa din străinătate nu se sfiște să preia cancanurile de la București. Un ziar francez relatează cum prințul Carol îl pălmuiește chiar în fața apartamentului de la Cotroceni al reginei. Altele îl aseamănă cu Rasputin și îl numesc „*le Prince Noir*“. După moartea lui Ferdinand, în ochii carliștilor devine *la bête noire*, geniul cel rău care trage sforile ca regina să intre, fie și prin interpuși, în regență, după ce, în 1925, reușise să-l îndepărteze pe Carol de tron și de țară.

Mihail Manoilescu, martirul și doctrinarul carlismului (în 1930, la Mangalia, e mândru că schițează programul viitorului regim din care partidele trebuie să dispară), îl menționează de mai multe ori în memoriile sale pe Știrbey, omul care făcea în politica României „*la pluie et le beau temps*“. Manoilescu îl consideră unul dintre colțurile „funestului triumf“ prin care regele Ferdinand era sub stăpânirea absolută a șefului liberal. Influența lui Știrbey la curte e atât de mare, susține Manoilescu, încât, în aprilie 1926, regele Ferdinand îl cheamă la palat ca să-l convingă pe vanitosul subsecretar de stat la finanțe Manoilescu să renunțe la diminuarea tarifelor vamale care priveau produsele metalurgice și textile. „Se vedea însă în vorbele lui nu numai influența politică a liberalilor, ci și aceea a intereselor materiale ale lui Știrbey, președinte—din întâmplare!—tocmai la Reșița și Buhuși, cele mai reprezentative dintre industriile metalurgice și textile, care erau atunci în cauză“.